

UYG'ONISH DAVRINING MADANIY TARIXIY ASOSLARI.

*Termiz davlat pedagogika instituti Jismoniy madaniyat va san'at fakulteti Musiqiy
ta'lim yo'nalishi 23-01 guruh talabasi*

Ilmiy rahbar: Z.Zakirova.

Annotatsiya XIV–XVI davrida Italiyada boshlanib, butun G'arbiy Evropaga asr ulkan madaniy, ilmiy va falsafiy yuksalish davri bo'lib, o'rta asrlar dunyoqarashidan yangi, insonparvar tafakkurga o'tishni ifodalaydi.

Kalit so'zlar: Uyginish davri, Renessans, madaniy-tarixiy jarayon, gumanizm, antik meros, madaniyat taraqqiyoti, ilm-fan rivoji, san'at yuksalishi, gumanistik tafakkur, sivilizatsiya, ma'naviy yuksalish, Yevropa madaniyati, tarixiy taraqqiyot, madaniy meros

Abstract: The 14th–16th centuries marked a period of massive cultural, scientific, and philosophical resurgence that began in Italy and spread throughout Western Europe, representing a transition from medieval worldviews to a new, humanistic mindset.

Keywords. Renaissance, cultural-historical process, humanism, antique heritage, cultural development, development of science, rise of art, humanistic thinking, civilization, spiritual growth, European culture, historical progress, cultural heritage

KIRISH: Uyg'onish davri (Renessans) insoniyat tarixidagi eng yorqin va burilish nuqtalaridan biri hisoblanadi. XIV asrda Italiyada boshlanib, keyinchalik butun G'arbiy Yevropaga yoyilgan ushbu davr nafaqat madaniy va badiiy yuksalishni, balki chuqur ijtimoiy-falsafiy o'zgarishlarni ham o'z ichiga oldi. O'rta asrlarning diniy va sxolastik dunyoqarashidan voz kechilib, diqqat markaziga inson, uning erkinligi va aqliy salohiyati – ya'ni gumanizm (insonparvarlik) g'oyasi olib chiqildi. Antik davr madaniy va ilmiy merosining qayta tiklanishi ilm-fan, san'at va

falsafaning misli ko‘rilmagan darajada rivojlanishiga turtki bo‘ldi. Ushbu maqolada XIV–XVI asrlarda Yevropada kechgan madaniy-tarixiy jarayonlar, gumanistik tafakkurning shakllanishi va uning zamonaviy sivilizatsiya poydevoriga aylanishi tahlil qilinadi. Yevropa Uyg‘onish davrining g‘oyaviy poydevori gumanizm bo‘lib, uning ilk kurtaklari adabiyot va ritorikada ko‘zga tashlandi. Franchesko Petrarka va Jovanni Bokkachcho kabi mutafakkirlar o‘z asarlarida insoniy tuyg‘ular, sevgi, iztirob va shaxsiy erkinlikni birinchi planga olib chiqdilar. Ular cherkov lotin tili bilan bir qatorda xalqchil italyan tilida ham asarlar yozib, bilimlarni keng omma uchun ochiq bo‘lishiga yo‘l ochdilar. Inson endi taqdirning ojiz bandasi emas, balki o‘z hayoti va baxtini o‘z qo‘li bilan yaratuvchi faol shaxs sifatida talqin etila boshladi. Renessans davri faqatgina san‘at gullagan davr emas, balki tabiatni tajriba va kuzatishlar orqali o‘rganishga asoslangan zamonaviy ilm-fanning tug‘ilish pallasi hamdir. Nikolay Kopernik tomonidan ilgari surilgan geliotsentrik tizim (Yer va boshqa sayyoralarning Quyosh atrofida aylanishi haqidagi ta’limot) o‘rta asrlarning geosentrik dunyoqarashiga qaqshatqich zarba berdi. Galileo Galiley va Giordano Bruno kabi olimlarning ilmiy jasorati insoniyatning koinot haqidagi tasavvurlarini tubdan o‘zgartirdi. Matematika, fizika va tibbiyot sohalaridagi kashfiyotlar sxolastik dogmalarni parchalab, empirik (tajribaviy) bilimlarning ustunligini isbotladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda Uyg‘onish davri keltirib chiqargan natijalarning yana bir muhim jihati insoniyatning ijtimoiy-psixologik tabiatida kechgan evrilishlar bilan bog‘liqdir. O‘rta asrlarga xos bo‘lgan asketizm (tarkidunyochilik) va bu dunyo lazzatlaridan voz kechib, faqat oxirat g‘amini yeyish haqidagi qarashlar inqirozga yuz tutdi. Buning o‘rniga insonning yer yuzidagi hayoti, uning baxt-saodati va bu dunyoni go‘zallashtirishga bo‘lgan intilishi birinchi darajali ahamiyat kasb eta boshladi. Bu holat jamiyatda tadbirkorlik, sayohatlar, yangi yerlarni kashf etish va ijodkorlik energiyasini uyg‘otdi. Natijada geografik kashfiyotlar asriga poydevor qo‘yildi, bu esa nafaqat Yevropa, balki butun dunyo xaritasini va xalqlararo

munosabatlar tizimini tubdan o'zgartirib yubordi. Madaniy va iqtisodiy aloqalarning kengayishi Yevropa sivilizatsiyasiga global miqyosda fikrlash imkonini berdi.

Siyosiy-ijtimoiy nuqtai nazardan muhokama qilinganda, Renessans davri davlatchilik va huquqiy ong rivojida yangi sahifa ochganini ta'kidlash lozim. Hokimiyatning ilohiy tabiati haqidagi aqidalar o'rniga, davlatni boshqarishda insoniy omil, ratsionalizm va qonun ustuvorligi g'oyalari ilgari surila boshlandi. Bu davrda shakllangan dunyoviy siyosatshunoslik cherkovni davlat boshqaruvidan chetlashtirish mexanizmlarini ishlab chiqdi. Shuningdek, san'at va ilm-fan homiyligi (metsenatlik) tushunchasining keng yoyilishi jamiyat elitasi o'rtasida intellektual salohiyatga bo'lgan talabni oshirdi; endilikda hukmdorlar va boy tabaqa vakillari faqat harbiy kuch bilan emas, balki o'z saroylariga olimlar va ijo.

ADABIYOTLAR

1. Burckhardt, J. *Italiyadagi Uyg'onish davri tsivilizatsiyasi*. Nyu-York: Penguin kitoblari, 1990, 15-bet.

2. Kristeller, PO *Uyg'onish davri tafakkuri va uning manbalari*. Nyu-York: Kolumbiya universiteti nashriyoti, 1979, 42–45-betlar.

3. Gombrich, EH *San'at hikoyasi*. - London: Phaidon Press, 1995,

4. Gombrich, EH *San'at hikoyasi*. - London: Phaidon Press, 1995,

5. Burke, P. *Yevropa Uyg'onish davri: Markazlar va atrof-muhit*. Oksford: Blekvell, 2000, 12–17-betlar.

6 Jacob Burkhardt, *Italiyadagi Uyg'onish davri tsivilizatsiyasi* . London: Pingvin klassikasi, 1990, 120–128-betlar.

7 Martin Kemp, *Leonardo da Vinchi: Tabiat va insonning ajoyib asarlari* . Oksford: Oksford universiteti nashriyoti, 2006, 58–65-betlar.

8 Burckhardt, Jacob. *The Civilization of the Renaissance in Italy*. — London: Penguin Classics, 1990.